

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію ПАСЛАВСЬКОЇ Наталії Орестівни
«Кравецький цех у Львові в XVI–XVIII ст.: організаційні форми та соціальні відносини»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 «Історія України»

Історіографія міської проблематики переживає в Україні на початку XXI ст. справжній ренесанс. Попри небанальну актуальність, вона зосереджується повсякчас на якихось нових напрямках соціальної, економічної, культурно-духовної історії. Умовно «нові», а насправді «забуті» дослідниками на десятиліття напрямки продовжують розроблятися молодими вченими, які прагнуть за допомогою сучасних методик і підходів актуалізувати величезні пласти історичних джерел.

До таких новаторських праць належить і дисертація Наталії Паславської, яка обрала об'єктом свого дослідження кравецький цех міста Львова у ранньомодерний час. Кравці були однією з найдавніших та найчисельніших корпорацій у місті, поєднували в собі різні етнічно-конфесійні спільноти (українців і поляків, православних і католиків), боролися і конфліктували як між собою, так і з іншими ремісниками за дотримання правил і принципів свого ремесла та братства – і це далеко не повний перелік причин позоставання цієї організації в полі інтересів істориків.

Дослідниця поставила перед собою мету охопити весь широкий спектр джерел до історії кравецького цеху, детально проаналізувавши їх, з'ясувати правові деталі організації корпорації, конкретизувати «внутрішню кухню» ремесла, змалювати просопографічний портрет львівського кравця, починаючи від його вступу на учнівство і закінчуючи становленням майстра, тобто дослідити як корпораційну, так і «людську» складові. Забігаючи наперед, потрібно зазначити, що Н. Паславська блискуче справилася із задекларованими завданнями. Вперше до наукового обігу залучено низку неопублікованих джерельних матеріалів, прослідковано етапи зародження цехових статутів, правову боротьбу з позацеховими виробниками, з'ясовано етнічно-конфесійну специфіку цеху. Авторкою обраховано кількісні показники – скільки ж кравців мешкало у Львові, як вони розподілялися на учнів/підмайстрів/майстрів, яким було родинне оточення пересічного майстра голки.

Сумлінно й надзвичайно детально омовлено *історіографію* дослідження. Тут Н. Паславська аналізує праці за проблемно-хронологічним принципом. Спочатку вона розглядає історіографію українського ремісництва (з кінця XIX ст. і до сьогодення), згодом – розвідки про розвиток ремесла в окремому місті, цеху тощо. Зауважимо, що це все стосується географічно не лише Західної України, а й Волині, Лівобережжя,

Київщини, Закарпаття. У цьому ж руслі простудійовано польську історіографію. До розгляду теж залучено праці про міщанство Львова, його ремісничі заняття, історичну демографію та соціотопографію.

Дуже насиченою є *джерельна база* дисертації, яка налічує 199 позицій рукописних і опублікованих джерел. Поряд із львівськими міськими книгами, залучено матеріал з інших архівів і бібліотек України та Польщі. Використано наративні та речові джерела, що унаочнюють кравецьку працю. Як влучно зауважує Н. Паславська, суб'єктивні обставини (місце зберігання, культура ставлення до джерел, природні катаклізми) не сприяли доброму збереженню основних документів – королівських привілеїв, цехових статутів і книг, особливо після реорганізації ремісничих інституцій наприкінці XVIII ст. Завершує *перший* вступний розділ методологічний блок, де уточнено основні поняття, такі як «цех», «корпорація» і «братство».

Правовому та економічному статусу кравецької корпорації відведено *другий розділ*. Генезу та організацію кравців Н. Паславська виводить від княжих часів, хоча правового оформлення цех дочекався аж у 1533 р. У XVI ст. корпорація активно бореться за нові привілеї, підтвердження старих, прийняття статутів тощо. Це було необхідним для зміцнення монопольного статусу організації в її виробничій діяльності, як підкреслює дисертантка. Дуалістична складова – католики та сповідники східного обряду – наражала цех від початку на протистояння, як економічне, так і релігійне. Багато уваги приділено одвічній проблемі цехового ремесла – позацеховому виробництву (партацтву), праву на сервіторат і єврейській конкуренції, особливо на передмістях. Дещо «перенасиченим» вийшов підрозділ 2.5, де авторка проаналізувала виробництво, ціни, збут, сировину і моду. Можливо, варто було поставити його одразу після організації цеху.

Професійна кар'єра обумовлюється Н. Паславською в *третьому розділі* дисертації. Дослідниця розпочинає від найнижчої сходинки – учня, переходячи через підмайстрівство до майстра та цехмістра – вищих щаблів ієрархічної драбини кравців. Суворо регламентовані норми і правила, описані в статутах, на практиці часто обходилися, як свідчать джерела. Перевагу в просуванні професійними стежками надавалося за етно-соціальною ознакою. Багаті майстри-поляки могли використати свою перевагу при навчанні вихованців, беручи більше робочих рук, або скорочуючи термін студій. Такі ж обмеження існували й на наступному щаблі – підмайстра (також існувала перехідна форма – робенець/пахолок). Цікавим документом є проаналізований авторкою детальний статут підмайстрів з 1646 р., що конкретизував проведення як робочого часу челядників, так і їхнього дозвілля (с. 142–147). Шлях до майстра був ускладненим необхідністю виконати ряд формальних вимог (законнонародженість, одруження, майстерштука, бенкет тощо) і

перейти певний час на «найнижче» місце в цеховому братстві. Представляли інтереси конфрадернії цехмістри, які зазвичай належали до панівної нації.

Останній *четвертий розділ* праці, напевно, містить з точки зору антропології найцікавіші характеристики корпорації – демографічні обрахунки, «конфліктологію», родинне і суспільне життя, просопографію братчиків кравецького цеху. Тут Н. Паславська відштовхується від відомих опублікованих джерел про прийняття до міського права та загальних даних про кількість населення міста, підтверджуючи тезу, що кравці були однією з найбільших організацій – вже у XV ст. вони забезпечували роботою бл. 200 ремісників (с. 176). Всього ж за досліджуваний період зафіксовано 563 особи (в середньому 2 щорічно). З усього населення Львова бл. 2–3,5 %, як твердить авторка, становили кравці. Н. Паславська вираховує теж й співвідношення католиків/некатоликів, число останніх з огляду на об'єктивні причини коливалося від 10 до 20 %. Стисло подано основні приводи до конфліктів у корпорації – а вони, як правило, залежали від його площини, учасників, їхнього соціального статусу і т.п. Детально висвітлено спадкоємність професії в кравецькому ремеслі, суспільний статус і участь кравчиків в управлінні містом. Антропонімічний же портрет кравця в цілому збігався з портретом міського соціуму XVI ст. – серед них переважали представники польської громади, з характерним набором хресних імен, притаманних католикам.

Кількість статей, опублікованих у фахових виданнях (10), а також додаткові публікації (9) засвідчують довгу та методичну багаторічну роботу авторки над дисертаційною темою, її різними аспектами. Окремі результати досліджень апробовано на 19 конференціях і наукових засіданнях. Автореферат адекватно й повно відображає зміст роботи.

Варто окремо наголосити на численних додатках (32), у яких показано різноманітні сфери життя кравчиків (прийняття до цеху та визволення учнів, чисельність майстрів/підмайстрів, відсотковий склад кравців серед львівських громадян, асортимент і ціни на вироби, ціхи та хоругви цеху). Представлена й ілюстративна добірка взірців кравецьких виробів. Дуже доброю практикою стало додавання до текстових матеріалів і картографічних, як от двох мап (у збільшеному та зменшеному масштабах) географії походження учнів, підмайстрів і майстрів кравецького цеху у XV–XVIII ст. Доданий словничок фахових термінів дозволяє зрозуміти всі нюанси кравецького ремесла.

Н. Паславська продемонструвала також відмінне володіння науковим стилем, відсутність граматичних/орфографічних огріхів, засвідчила добрий рівень української мови. Прикметно, що в тексті дисертації відсутні некоректні терміни, полонізми тощо.

Завершують дисертацію чітко структуровані висновки, що влучно підсумовують викладений матеріал. Зауважимо, однак, що дисертаційне дослідження має й деякі недоліки.

Передовсім видається, що в актуальності слід було б наголосити на значенні кравецького мистецтва як важливої складової матеріальної культури міщанства, адже задоволення повсякденної потреби в одязі – це одна з підставових людських потреб. Не дивно, що кравці були одним з найбільших цехів – вони мусіли одягати всю міську спільноту (думається, що містяни більшість одягу, особливо верхнього, купували, а не продукували самі). Саме це і робило їх до певної міри унікальною корпорацією, без продукції якої не обходився жоден міщанський дім.

Відомо, що робота була написана під керівництвом і до певної міри за зразком піонерської праці львівського вченого Мирона Капраля¹, яка слугуватиме, вочевидь, ще довго дороговказом для цехової тематики. Тому деякі пасажі чи підрозділи повторюють «шевську проблематику», хоча у кравецькому цеху з його специфікою можна було розглянути інші питання (с. 41–42). Наприклад, вдало це продемонстровано на прикладі використання інвентарів і заповітів як джерела видів одягу та тканин (чого не можна зробити для взуття – відомо, що в інвентарях його обмаль) (с. 120–122).

З попереднього зауваження випливає наступне. Н. Паславська скрупульозно перелічує праці істориків, хоча б частково дотичні до цехової тематики або пасажів з історії кравчиків, однак хотілось би побачити, наприклад, використані загальні праці з історії тканин, моди, соціальних вподобань в одязі (окрім монографій польських дослідниць І. Турнау, А. Сєрадської та А. Дронжковської). Адже хоча польська історіографія є найближчою до нас як територіально, так й умоглядно, можна було порівняти кравців Львова з кравцями ганзейських міст, зокрема Любека чи Брюгге.

До дослідження залучено величезний масив джерел, однак, деякими слід було пожертвувати на користь інших. Наприклад, за відсутності давніх книг прийнять до цеху у Львові варто було залучити найдавнішу збережену книгу кравецького цеху м. Стрия (1565–1779)². Цікаві відомості могли дати кримінальні справи магістрату Львова XVI–XVII ст. Також іноді виглядало доречним порівняти прийняті статuti чи королівські привілеї львівських кравців з подібними в менших містах чи містечках.

Вибрані ілюстрації (додатки 20, 22–28) переважно представляють західноєвропейське мистецтво. Можливо, варто було б сюди залучити більше

¹ Капраль М. Люди корпорації: Львівський шевський цех у XVII–XVIII ст. Львів, 2012. (Львівські історичні праці. Дослідження. Вип. 5).

² Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 122 (Магістрат м. Стрия), оп. 1, спр. 2.

українського матеріалу? Наприклад, портрети львівських міщан, натрунні чи вотивні, давні строї в історичних музеях, які відображають кравецьку вправність місцевого цеху.

Незважаючи на висловлені зауваження і побажання до роботи, вони не впливають на загальне позитивне враження від неї і не применшують наукових результатів, здобутих дисертанткою.

Вважаємо, що подане на розгляд Спеціалізованої вченої ради дисертаційне дослідження Наталії Паславської за своїми основними характеристиками цілком відповідає вимогам Атестаційної комісії МОН України, а його авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 «Історія України».

8 жовтня 2019 р.

Богдана ПЕТРИШАК
кандидат історичних наук,
завідувач сектору зберігання документів давнього періоду
відділу давніх актів
Центрального державного історичного архіву України, м. Львів

Підпис Петришак Б.У.
засвідчую

В. О. директора О. Ю. Стефанчик

